

**MAXSUS TURISTIK BILIM, KO'NIKMA VA MALAKALARNI
SHAKLLANTIRISH JARAYONINI PEDAGOGIK-PSIHOLOGIK
QO'LLAB-QUVVATLASH**

Abdullayev Rustamjon Abduvaliyevich
Qo'qon Davlat pedagogika instituti.

Annatatsiya. Maqolada lug'atlarda turizm bo'sh vaqtga sayohat, ochiq dam olish turlaridan biri, dam olish ehtiyojlarini qondirishning eng samarali vositasi, sog'liqni saqlashning bir qismi, Jismoniy tarbiyaning bir qismi sifatida belgilanadi; shaxsning madaniy va ijtimoiy rivojlanishi vositasi. Sport turizmining asosiy mazmuni mahalliy hududni tabiiy relefining tabiiy to'siqlarini yengib o'tish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: turizm, lug'atlarda, dam olish, ijtimoiy rivojlanishi, tarbiya, Sport turizmi, turizm turlari.

**Педагогическое и психологическое сопровождение процесса
формирования специальных туристских знаний, умений и
квалификации.**

Абдуллаев Рустамжон Абдувалиевич
Кокандский государственный педагогический институт

Аннотация В статье туризм определяется в словарях как рекреационное путешествие, один из видов отдыха на природе, наиболее эффективное средство удовлетворения потребности в рекреации, составная часть здравоохранения, часть физического воспитания; средство культурного и социального развития личности. Основное содержание спортивного туризма составляют сведения о преодолении естественных препятствий местного рельефа.

Ключевые слова: туризм, в словарях, рекреация, социальное развитие, образование, спортивный туризм, виды туризма

**Pedagogical and psychological support of the process of formation of
special touristic knowledge, skills and qualifications.**

Abdullaev Rustamjon Abduvalievich
Kokandsky State Pedagogical Institute

Annotation V state tourism opredelyaetsya v slovaryakh kak rekreatsionnoe puteshestvie, odin iz vidov otdyxa na prirode, naibolee effektivnoe sredstvo udovletvoreniya prakonosti v rekreatsii, sostavnaya chast zdravoochraneniya, chast fizicheskogo vospitaniya; means of cultural and social development. Osnovnoe sodержanie sportivnogo turizma sostavlyayut svedeniya o preodolenii estestvennyx prepyatstviy mestnogo relefa.

Key words: tourism, v slovaryakh, recreation, social development, education, sportive tourism, visual tourism

Sport turizmi chidamlilik, tezlik, turli mushak guruhlarining kuchi, epchillik kabi inson uchun zarur bo'lgan jismoniy fazilatlarni rivojlantiradi va yaxshilaydi. Harakat turlari bo'yicha turizmning avtomototurizm, velosiped, suv, suzib yurish, ot, chang'i, mototsikl, piyoda, tog', speleoturizm, aralash turlari ajratiladi. Ijtimoiy va yosh bo'yicha belgilariga qarab, sport turizmiga bolalar turizmi, yoshlar turizmi, kattalar, oila, imkoniyatlari cheklanganlar uchun turizm kiradi. So'nggi yillarda sport turizmining quyidagi yo'nalishlari faol rivojlandi: sport sayohatlari, ekstremalturizm, turizm turlari bo'yicha sport masofalarini bosib o'tish, sun'iy relesfdagi yopiq joylarda, sport sayoxatlari sinfidagi qisqa marshrutlar (Yu. N. Fedotov, 2008). E. Vostokov, 2008).

Tabiiy sharoitlar o'qituvchiga o'quvchilarning ichki dunyosiga, ularning qadriyat yo'nalishlariga, maqsadli munosabatiga, shaxslararo munosabatlariga samaraliroq ta'sir qilish imkonini beradi (Yu. K. Babanskiy, 2011; S. V. Rylyanskiy, 2012; S. Yu. N. Fedotov, 2008). E. Vostokov, 2008; Pearce, L. Philip, 2008). Xususan, sayyohlik faoliyati sharoitida o'qituvchi quyidagi shaxsiy fazilatlarni shakllantirishga qodir: xushmuomalalik, mas'uliyat, sezgirlik, intizom, do'stona munosabat, bag'rikenglik, odox-axloq, ijodiy fazilatlar (M. V. Voytenko, 2009; Jack, Gavin 2007). Sog'liqni saqlash turizmi yosh avlodning umumiy jismoniy tayyorgarligini oshirish (B. X. Landa, 1996), tabiiy muhitda umumiy tiklanish, shuningdek, 2017 yildan beri mamlakatimiz aholisining barcha yosh guruhlari uchun majburiy bo'lgan "mehnat va mudofaaga tayyor" Butunrossiya kompleksini tayyorlash va topshirishda sifatida ishlatilishi kerak.

Turistik yurishlarda aholini sog'lomlashtirish vositasi sifatida xaltalar bilan yo'laklarda uzoq yurish, tog'larga chiqish, qiyin yerlarni bosib o'tish bilan bog'liq o'rtacha va past intensivlikdagi tsiklik xususiyatga ega ko'p soatlik ishlari o'rin tutadi. Asosan, o'rtacha quvvat ishlaydi, garchi uning alohida qismlari katta,

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

submaksimal va maksimal quvvat zonalarida joylashgan bo'lsa ham (Yu. N. Fedotov, 2008). E. Vostokov, 2008).

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarining turistik tayyorgarligi maxsus vosita fazilatlarini, umumiy va maxsus chidamlilikni rivojlantirishni, marshrutni yengib o'tish texnikasi va taktikasini o'zlashtirishni, o'quv jarayonini rejalashtirish metodologiyasini o'rgatishni, turistik tadbirlarni boshqarishni, ekstremalmuhit sharoitida hayotni qo'llab-quvvatlash ko'nikmalarini o'z ichiga oladi (O. V. Alekseeva, 2009; M. B. Birjakov, 2006; I. M. Выховская, 1997; S. V. Рыльский, 2012) Sport-sog'lomlashtirish turizmi sohasida sifatli tayyorgarlik ko'rish uchun eng muhim masalalar turistik sayohatlarni tashkil etish, tayyorlash va o'tkazish, shu jumladan ovqatlanish, jihozlar, turli sharoitlarda to'xtash va turar joylarni tashkil etish, shaxsiy o'zini o'zi rivojlantirish (Yu. S. Konstantinov, 2009; T. A. Kravchuk, 2009; Pomfret Gill, 2006; Weaver, David, 2008).

Turizmning turli shakllari uni maktabgacha yoshdan boshlab jismoniy tarbiya vositasi sifatida ishlatishga imkon beradi. Maktabgacha va boshlang'ich maktab yoshida gigienik maqsadlar bilan yurish katta o'rin egallaydi. Boshlang'ich maktab yoshida o'quv maqsadlari bilan ekskursiyalar qo'shiladi (Yu. S. Konstantinov, 2009; T. S. Senin (2012). Yuk va me'arli yuklama bilan yurish yurak-qon tomir tizimini mustahkamlaydi, turizm esa mas'uliyat, bag'rikenglik va irodaviy fazilatlarini tarbiyalashga yordam beradi.

M.A.Davidova (2012) turizm bo'yicha kasbiy kompetentsiyalarni shakllantirish sifatini oshirish uchun o'quv jarayonini tashkil etish ning asosiy jihatlari aniqlandi va asoslandi, tadqiqot o'quv jarayonining samaradorligini oshirish uchun og'zaki bo'lmagan kartografik materiallardan foydalangan holda o'quv sinov texnologiyalaridan foydalangan.

Bundan tashqari, shuni ta'kidlash kerakki, an'anaviy ravishda sport va sog'lomlashtirish turizmi bo'yicha o'quv dasturiga quyidagi tayyorgarlik turlari kiritilgan: umumiy turistik, maxsus turistik, jismoniy va integralli (V. V. Vasilev, 2000; V. I. Ganopolskiy, 1987). SHu bilan birga, maktabgacha yoshdagi bolalar bilan kelajakdagi ishlarning o'ziga xos xususiyatlari yurish, jismoniy tarbiya va sport bayramlari, oilaviy turizmni targ'ib qilish orqali turizmga jalb qilishdir. Jismoniy tarbiya darslarida turistik faoliyatga qo'yiladigan talablarga yo'nalish elementlari, maktab turistik yig'ilishlari, asosiy turistik texnologiyalar bilan tanishish kiradi. Qo'shimcha ta'lim turizm bo'yicha razryad sportchilarini tayyorlash, shuningdek ularning yuqori darajadagi turli tadbirlarda ishtirok etish maqsadiga ega; turistik asbob - uskunalar sotib olish, sport-turistik poligonlar va simulyatorlarni qurish uchun

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

moddiy-texnika bazasini yaratish (O. V. Alekseeva, 2009; M. B. Birjakov, 2006; S. V. Рыльский, 2012)

Turistik sayoxatni tashkil etish ning kontseptual asoslari maqsad va vazifalarni belgilash, guruhni yollash, marshrutni ishlab chiqish, marshrut hujjatlarini tayyorlashdan iborat. SHuning uchun o'qituvchi yuqori darajadagi tashkiliy ko'nikmalarga, marshrutni modellashtirish ko'nikmalariga va mumkin bo'lgan nostandart vaziyatlarga ega bo'lishi, tadbirga tayyorgarlik ko'rishda, ta'limga faol yondashuvni ta'minlashda o'qitishning interfaol usullariga ega bo'lishi kerak. Turizm - bu shaxsni o'zini takomillashtirish va o'zini o'zi anglash vositasi, yosh avlodning jismoniy faolligi va jismoniy tayyorgarligini oshirish vositasi, jamiyat va shaxs manfaatlari yo'lida o'zini o'zi anglash imkoniyatlarini ta'minlaydigan ma'naviy-axloqiy, ijtimoiy, kasbiy va faoliyat fazilatlarini shakllantirish usuli (T. A. Kravchuk, 2009).

Talabalarning jismoniy tarbiyasiga sport-sog'lomlashtirish turizmini joriy etishning navbatdagi misoli sifatida T. Yu. Tarasnya (2008) tadqiqotini keltirish mumkin, uning sport va sog'lomlashtirish turizmi bilan shug'ullanishning innovatsion metodologiyasining asosi dasturiy ta'minot bo'lib, unga: ko'p kunlik toifadagi sayohatlar, turistik ko'pkurash mashqlari, yo'nalish mashqlari, sport qoyaga chiqish mashqlari, maxsus dinamik muvozanat va vestibulyar barqarorlik mashqlari, suv, tog' - piyoda va chang'i turizmini maxsus tayyorlash mashqlari kabi turizm vositalari to'plami kiradi.

O'tkazilgan tajriba talabalarning psixologik xususiyatlarida hamkorlik, raqobat, murosaga kelish, qarama-qarshi vaziyatlarni bartaraf etish va oldini olish kabi ko'rsatkichlarda, shuningdek talabalarning PwC 170 ko'rsatkichlari, Genche testi, maxsus dinamik muvozanat, vestibulyar barqarorlik bo'yicha funksional tayyorgarligida ishonchli ijobiy o'zgarishlarga erishishga imkon berdi.

Yu. N. Fedotov (2008), I. E. Vostokov (2008) turistik tayyorgarlikning quyidagi turlarini ajratib turadi: umumiy turistik, maxsus (tashkiliy, topografik, texnik, taktik, psixologik), shuningdek xavfsizlikni ta'minlash, umumiy, maxsus jismoniy tayyorgarlik va integral.

Bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilarida maxsus turistik bilim, ko'nikma va malakalarning shakllanishi turizm turiga, harakat turiga katta e'tibor bilan amalga oshiriladi. Masalan, sug'urtani tashkil etish texnikasi, uni yengib o'tish usuli va tabiiy to'siqlarning o'ziga xos xususiyati piyoda, chang'i, suv turizmiga (I. S. Barchukov, 2008; N. N. Vizitey, 2009). Sinf sharoitida katta miqdordagi amaliy bilimlar turistik marshrutning tabiati bilan chambarchas bog'liq. Biroq, bugungi kunda turistik tadbirlarni tayyorlashning interfaol shakllari, ularning jismoniy va hissiy

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

jozibadorligi, kelajakdagi talabalar uchun vaziyatli o'yinlar, nafaqat jismoniy tarkibiy qism bilan, balki intellektual, ijodiy, jamoaviy tarkibiy qism bilan raqobatbardosh dastur turlari yetarli emas.

Taktik va texnik tayyorgarlikning asosi quruq va suv to'siqlarini, ko'tarilishlarni, tushishlarni, qiyalikning traverslarini, ko'chkiga xavfli joylarni yengib o'tish, shuningdek jabrlanuvchini turli to'siqlar orqali tashish kiradi. O'qituvchilarni tayyorlash ham shaxsiy, ham guruh (jamo) tarkibidagi tadbirlarni o'z ichiga oladi. SHuningdek, tushish, ko'tarilish, travers, osma kesib o'tish, parallel ushlagich, mayatnik, xoda ustidan alohida-alohida kesib o'tishda to'g'ri harakatlar ko'nikmalari shakllanadi.

Ilmiy-uslubiy adabiyotlarni tahlil qilish turistik tayyorgarlik asoslarini aniqlash va o'rganish imkonini berdi. Xususan, I. V. Zorin (2001, 2005), V. A. Kvartalnov (2000) tadqiqotida uzluksiz kasbiy turizm ta'limi tizimini shakllantirish va rivojlantirish nazariyasini taqdim etilgan, kasbiy turizm ta'limining malaka va didaktik tuzilishi I. Zorinaning (2008) ishida keltirilgan; kasbiy turistik ta'limning darajalari va bosqichlari G. I. Babiy (1999), I. B. Budik (2001), T. V. Voroshilov (2000) asarlarida ko'rsatilgan; turizm sohasidagi mutaxassisning kasbiy ahamiyatga ega fazilatlar V. V. Vasileva (2000) tadqiqotlarida keltirilgan.

Xulosa.Kasbiy bilim va ko'nikmalarni shakllantirish uchun zamonaviy talablarga muvofiq biz piyoda yurish, suv, speleoturizm, psixologik tayyorgarlik, xavfsizlikni ta'minlash bo'yicha tayyorgarlik bo'limlarini kiritdik. Tayyorgarlikning har bir qismida turistik hayotni tashkil etish ning o'ziga xos xususiyati (ovqatlanish, suv rejimi, lagerni o'rnatish, to'xtash joylari va tunash joylari), nostandart vaziyatlarda harakatlar ko'rib chiqiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Tolipova, O. I. "DEVELOPING STUDENT CREATIVITY AS A PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL PROBLEM." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.06 (2022): 58-61.
2. Botirova, M., S. Mirxayitova, and O. Tolipova. "PEDAGOGICAL OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF THE KERATIVENESS OF STUDENTS OF HIGHER EDUCATION ORGANIZATIONS."
3. Abduvalievich, Abdullaev Rustamjon. "NECESSARY FORMATION OF COMPLEX COMPETENCE SAFETY OF TOURIST SERVICES DURING THE DEVELOPMENT OF A STRUCTURAL-FUNCTIONAL MODEL." *Science and Innovation* 2.2 (2023): 261-264.

Sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol, gandbol)ni rivojlantirish
va mashg'ulotlarni takomillashtirishning dolzarb muammolari

4. Abdullaev, R. "BASES OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL SUPPORT OF THE PROCESS OF FORMATION OF SPECIAL TOURIST KNOWLEDGE, ABILITIES AND SKILLS." *Science and innovation* 2.B3 (2023): 122-123.
5. Abdullayev, Rustam. "The Process Of Quality Education-As A Mechanical Combination Of Teaching And Learning Processes." *Procedia of Social Sciences and Humanities* 4 (2022): 57-59.
6. Abdullayev, Rustam. "INDICATORS OF CRITERIA FOR EVALUATING THE EFFECTIVENESS OF FORENSIC SUPPORT FOR THE INSPECTION OF THE SCENE." *ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ НАУКЕ*. 2022.
7. Abduvaliyevich, Abdullayev Rustamjon. "TURIZM VA UNING XAVFSIZLIGI SOHASIDA UMUMIY MADANIY, UMUMIY KASBIY VA KASBIY KOMPETENTSIYALARNI SHAKLLANTIRISHDA O'QITISH YONDASHUVLARINING TAVSIFI." *INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION* 2.14 (2023): 343-348.
8. Абдуллаев, Рустам Абдувалиевич. "Таълим Тизимида Инновацион Технологиялардан Фойдаланишнинг Аҳамияти." *Miasto Przyszłości* 29 (2022): 338-340.
9. Абдуллаев, Рустам Абдувалиевич. "Ҳозирги Давр Ёшлар Тарбиясига Инновацион Ёндошув." *Miasto Przyszłości* 29 (2022): 351-354.
10. Abduvaliyevich, Abdullayev Rustamjon. "SPORT VA SOG'LOMLASHTIRISH TURIZM MISOLIDA." *INNOVATION IN THE MODERN EDUCATION SYSTEM* 3.27 (2023): 534-540.